

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi [International Journal Of Social Sciences]

Uluslararası Hakemli E-Dergi/ Referee International E-Journal

Yıl: 6, Sayı: 11, ISSN:2587-1811 Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021

**Kasabalı Nûri'nin "Kerbelâ Destanı"nın
Şahıslar Üzerinden Değerlendirilmesi**

**The Evaluation of the "Karbala Epic"
of Kasabali Nûrî on Persons**

Dr. Öğr. Üyesi Sait YILTER – Molla Mücahit KAYA

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Ağrı, Türkiye. syltr71@gmail.com

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Yüksek Lisans Öğrencisi, Ağrı, Türkiye. mollakayakaya79@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

DOI: mecmua. 887106

Yükleme Tarihi: 15.12.2020

Kabul Tarihi: 09.01.2021

Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021

Sayı: 11

Sayfa: 28-47

Article Information: Research Article

DOI: mecmua. 887106

Received Date: 15.12.2020

Accepted Date: 09.01.2021

Date Published: 30.03.2021

Volume: 11

Sayfa: 28-47

Yazar Sait Yilter'in bu makaledeki katkı oranı %50, yazar Molla Mücahit Kaya'nın katkı oranı %50'dir.

Atıf / Citation

YILTER, S. KAYA M. M. (2021). Kasabalı Nûri'nin "Kerbelâ Destanı"nın Şahıslar Üzerinden Değerlendirilmesi. *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 Yıl: 6, Sayı: 11, Sayfa:28-47

YILTER, S. KAYA M. M. (2021). The Evaluation of the "Karbala Epic" of Kasabali Nûrî on Persons. *MECMUA - International Journal Of Social Sciences* ISSN: 2587-1811 Year: 6, Volume: 11, Page:28-47

Dr. Öğr. Üyesi Sait YILTER – Molla Mücahit KAYA

KASABALI NÛRÎ'NİN “KERBELÂ DESTANI”NİN ŞAHISLAR ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of the “Karbala Epic” of Kasabali Nûrî on Persons

ÖZ

Kasabalı Nûrî divanındaki “Kerbelâ Destanı” adlı manzumeyi konu edindiğimiz bu çalışma giriş kısmı, üç ana başlık ve bunların alt başlıklarından oluşmaktadır. Birinci bölümde Ehl-i Beyt teriminin İslamiyet öncesi ve sonrası dönemdeki kapsamı ile Türk edebiyatında Ehl-i Beyt sevgisi açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Kerbelâ olayı, konu bütünlüğünün sağlanması için olayın öncesinde yaşanan ve olayın yaşanmasına götüren süreçler kronolojik olarak verilmiş; Kerbelâ olayının Türk edebiyatında ne şekilde ve hangi edebi türlerle işlendiği açıklanmıştır. Üçüncü bölümde Kasabalı Nûrî'nin hayatı, edebi şahsiyeti ve Kerbelâ Destanı'nın şahıslar üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır. Makalede yaşanmış bir hadisede adı geçen şahsiyetlerin tarihî gerçekliğe uygunluğu, şairin bunu edebi bir dil ve duygusal bir üslupla anlatımı açıklanmaya çalışılmış, adı geçen şahısların tarihsel kişilikleri ve olaydaki rollerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kişilerin olaylara etkileri, bunların olumlu veya olumsuz rolleri ve bu rollerin tarihsel gerçeklikle bağdaşıp bağdaşmadığı incelenmiş; bu kişiler üzerinden olayın değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kasabalı Nûrî, Kerbelâ destanı, Ehl-i Beyt, Kerbelâ, Şahsiyetler.

ABSTRACT

This study, in which we address to the poem "Karbala Epic" from the Kasabali Nûrî's divan, consists of the introduction, three main headings and their subtitles. In the first chapter, the scope of the term Ahl al-Bayt before and after Islam, and the love of Ahl al-Bayt in Turkish literature are explained. In the second part, the events leading to the Battle of Karbala are given in chronological order in order to ensure the integrity of the subject. It is also explained how and with which literary genres the Battle of Karbala was handled in Turkish literature. In the third part, the life of the Kasabali Nuri, his literary personality, and Karbala Epic were evaluated through individuals. The suitability of the personalities mentioned in an incident in the article with historical reality was explained by the poet with a literary language and an emotional style. It is also aimed to reveal the historical personalities of the aforementioned persons and their roles in the incident. In this context, the effects and positive or negative roles of these people on the events, and whether these roles are compatible with historical reality were examined. Thus, the event was evaluated through these people.

Keywords: Kasabali Nuri, Karbala Epic, Ahl al-Bayt, Karbala, Personalities.

Giriş

Dinî, siyasî, insanî ve kültürel yönleriyle Müslümanlar için önemli bir yere sahip olan Kerbelâ Olayı, İslam tarihinde birçok kırılmalara ve ayrışmalara sebep olmuştur. Hz. Muhammed'in Ehl-i Beyti'yle beraber 72 kişinin Kerbelâ denilen yerde Emevî ordularınca katledilmesi Müslümanlar üzerinde derin bir hüzne ve travmaya neden olmuştur.

Türk edebiyatında işlenen konuların başında gelen Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini anlatan manzum ve mensur birçok eser yazılmıştır. Bu konunun şair ve yazarlar tarafından Kerbelâ ve Ehl-i Beyt arasında bir bütünlük oluşturularak anlatıldığı görülmektedir. Genel olarak "Maktel-i Hüseyin"lerde işlenen bu konu, başta mersiyeler olmak üzere farklı adlarla anılan eserlerin de muhtevasını oluşturmuştur.

Çalışmamıza konu olan Kasabalı Nûri'nin "Kerbela Destanı" adlı manzumesinde "Kerbela" ve "Ehl-i Beyt" konusu birlikte ele alınmıştır. Bentler şeklinde anlatılan olayın konu bütünlüğünün sağlanması için vakanın öncesinde yaşanan gelişmeler kronolojik olarak sunulmuş; böylece olay sebep sonuç ilişkisi içerisinde ortaya konulmuştur. Destanda adı geçen, Kerbelâ Olayı'na fiili olarak katılan veya katılmayan şahsiyetlerin manzumenin kurgusal gerçekliğiyle İslam tarihi kaynaklarının tarihsel gerçeklikleri incelenmiş; kişilerin olumlu veya olumsuz rolleri üzerinden Kerbelâ Olayı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu şekilde olayın yaşanmasında dahli bulunan veya fiili olarak olayın içinde bulunmadığı hâlde bulunduğu makam ve mevkiinin kendisine sunduğu imkânları kullanarak emir komuta zinciri içinde yer alan kişilerin etkileri üzerinden olayın değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1. Ehl-i Beyt

"Ev halkı" anlamına gelen Ehl-i Beyt, İslamiyet öncesi Cahiliye devrindeki Arap toplumunda "kabilenin hâkim ailesi"; İslami dönemle birlikte günümüze kadar gelen süreçte ise sadece "Hz. Muhammed'in soyu ve ailesi" için kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de "ehl" ve "beyt" terimlerinin geçtiği ayetlere bakıldığında "ehl" kelimesinin "sahip, taraftar" anlamlarında kullanıldığı gibi "aynı mekânı paylaşanlar, bir dine veya peygambere inananlar, zevce" anlamlarına da geldiği görülmektedir. "Beyt" kelimesi ise "ev, Allâh'ın evi (cami) ve aile" anlamlarında kullanılmıştır. "Ehlü'l-beyt" terkinin geçtiği el-Hûd Suresi'nin 73. ayetinde Hz. İbrahim'in, el-Ahzâb Suresi'nin 33. ayetinde Hz. Muhammed'in eşlerinden; el-Kasas Suresi'nin 12. ayetinde ise Hz. Musa'nın ev halkından bahsedilmektedir.¹

Ehl-i Beyt ile ilgili hadis yoluyla yapılan nakillerin birçoğunda Hz. Muhammed'in ev halkından ve ashabından bahsedildiği görülmektedir. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in Ehl-i Beyti'ne kimlerin dâhil olduğuyla ilgili çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. İlk rivayete göre Hz. Muhammed, Hz. Zeynep ile evlendiğinde Hz. Ayşe ve diğer hanımlarının odalarını dolaşarak her birine, "Allâh'ın selamı üzerinize olsun, ey Ehl-i Beyt!" diye hitap ederek asıl Ehl-i Beyt mensuplarının onlar olduğunu ifade etmiştir. Diğer bir rivayete göre ise "Ehl-i Beyt ile ilgili ayetin Hz. Muhammed'in eşlerinden Ümmü Seleme'nin odasında iken nazil oluşu ile ilgilidir. Rasûlullah'ın daha önce orada bulunan veya sonradan gelen Ali,

¹ Daha geniş bilgi için bkz: Mustafa Öz, "Kerbela" *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, Cilt 10, s. 498-501.

Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i abasının altına alarak 'Allâh'ım, bunlar benim Ehl-i Beyt 'imidir, onları günahlarından temizle.' diye dua etmesidir. Aynı ortamda bulunan Hz. Muhammed'in eşi Ümmü Seleme'nin efendimize kendisinin Ehl-i Beyt'ten olup olmadığını sorması üzerine Resûlullâh'ın 'Sen zaten kendi yerindesin, hayır üzeresin.' diye cevap vererek Ehl-i Beyt'in soyundan gelenler olduğunu ifade etmesidir" (Arslan ve Erdoğan, 2009: 39-41). Diğer bir görüşe göre ise sadaka almaları haram kılınan Ebû Tâlib, oğulları Akîl ve Ca'fer ile Abbas b. Abdülmuttalib'in ailesine mensup olanlarla Abdullah b. Mes'ûd ve Selmân-ı Fârisî gibi sâhabîler de Ehl-i Beyt'e dâhil edilmiştir.

1.1. Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt Sevgisi

Eski Türk edebiyatının dinî içerikli eserlerin yazıldığı alanlar ile dinî-tasavvufî Türk edebiyatında verilen eserlerin önemli bir kısmı peygamber sevgisi etrafında şekillenmiş ve Türk edebiyatında konu olarak Hz. Muhammed'i işleyen pek çok edebî tür ortaya çıkmıştır. Bu edebî türler arasında Hz. Muhammed'i övmek amacıyla kaside nazım şekliyle yazılan naat-ı şerifler edebiyatımızda kullanılan en yaygın türlerden biri olmuştur. Doğrudan naat ile başlayan divan ve mesnevîler olduğu gibi eserlerin tevhid ve münacaat bölümlerinden sonra yer alan naatlar da bulunmaktadır. İçerik olarak bu şiir türünde şairlerin Hz. Muhammed ve onun Ehl-i Beyt'ine saygı ve sevgilerini ifade ettiği; hürmet ve muhabbetlerini bildiren ifadelerin özel bir yer tuttuğu görülmektedir. Methiye söylemenin ve bundan dünyevi bir menfaat beklemenin yaygın olduğu divan şiirinde Ehl-i Beyt sevgisi ve övgüsü üzerine şiir yazanların Hz. Peygamber'e duydukları muhabbet ve bağlılıktan dolayı bu şiirlerde maddi bir beklenti içinde olmadıkları görülür. Bunların dışında siyer, hilye, şemail, mevlit, mi'râc-nâme, hicret-nâme, esmâ-i nebî, hadis-i erbain ile özellikle sûfî şairlerin divanlarında Hz. Ali ile ilgili kaleme alınan naatlar ve on iki imam övgüsünün dile getirildiği "naat-ı düvâzdehler"de de güçlü bir Ehl-i Beyt vurgusu yer almaktadır.²

2. Kerbelâ

2.1. Coğrafi Olarak Kerbelâ

Bağdat'ın 100 km. güneybatısında bulunan Kerbelâ; Hz. Hüseyin ve beraberindeki 72 savaşçının 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde şehit edildiği yerin adı olması nedeniyle İslam tarihinde önemli bir yere sahiptir. Burası aynı zamanda Hz. Ali'nin mezarının bulunduğu Necedan'dan sonra ikinci atabedir.³ Hâlid b. Velid'in Hire'nin fethinden sonra yolunun Kerbelâ'ya düştüğü, burada konakladığı ve Hz. Ali'nin de Enbâr yahut Sıffin'den Kûfe'ye dönerken buraya uğradığı gibi bilgilere bakılırsa Kerbelâ'nın İslamiyet'ten önce kurulan bir belde olduğu anlaşılmaktadır. Kerbelâ, Hz. Hüseyin'in türbesinin bulunduğu yer olması nedeniyle Şiiler tarafından kutsal bir yer olarak kabul edilmiştir.

2.2. Kerbelâ Olayı Öncesi

² Daha geniş bilgi için bkz: Meliha Sarıkaya, "Türk-İslam Edebiyatında Ehl-i Beyt ve Muâdili Kavramları Şiire Taşıma Geleneği", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2007, S. 32, s. 89-126.

³ Atabe, Irak'ta Şiilerce mukaddes sayılan bazı ziyaret yerlerine verilen isimdir.

Emevî hükümdarı Muâviye (ö. 21 Nisan 680), Hz. Ali'nin büyük oğlu İmam Hasan'la hilafet makamından vazgeçmesi karşılığında sulh antlaşması yapmıştır. Bu anlaşmaya Muâviye'nin kendisinden sonra hiç kimsenin halife olarak tayin edilmemesi şartını da eklemiştir. Fakat Muâviye diğer antlaşma hükümlerine uymadığı gibi bu hükme de riayet etmemiş, henüz hayattayken oğlu Yezîd'i halife olarak tayin etmiş, akabinde halktan biat almaya başlamıştır. Muaviye, oğlu Yezîd'e kendisine biat etmede sorun çıkaracaklar arasında Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman, Zübeyr oğlu Abdullah, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah ile birlikte Hz. Hüseyin'in de olacağını ve onlara karşı neler yapması gerektiğini telkin etmiştir. Yezîd'in hızlı bir şekilde biatleri almak istemesiyle birlikte Hz. Hüseyin ve diğer muhalifler üzerinde baskılar artmış; baskılara dayanamayan Abdullah b. Zübeyr 3 Mayıs 680 tarihinde geceleyin, 4 Mayıs 680'de de Hz. Hüseyin kardeşi Muhammed b. Hanifiyye dışında kalan bütün akrabalarını da alarak Mekke'ye doğru yola koyulmuştur. Mekke'de ibadetle meşgul olan Hz. Hüseyin, olup bitenleri gözden geçirmiş, bir hataya düşmemek için gerekli hassasiyeti göstermiştir. Tek derdi İslam toplumunun iyiliği olan Hz. Hüseyin bu yolda "emri bi'l-ma'rûf nehyi ani'l-münker" görevinin sorumluluğuyla iyiliği emredip kötülüğü engellemeyi kendine vazife edinmiş, dedesinin ve babasının yolunda yürümenin ancak bu şekilde mümkün olacağını düşünmüştür.⁴

2.3. Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye Davet Edilişi

Hz. Ali'ye verdikleri desteğin karşılığı olarak iktidarın sunduğu imkânları ellerinde bulunduran Iraklılar, Muâviye'nin önderliğindeki Suriyelilere karşı iktidar mücadelesini kaybetmişlerdir. Böylece devlet hazinesinin Kûfe'den Dımeşk'a taşınması, önceleri kendilerini devletin asıl sahibi olarak gören Iraklıları ciddi manada rahatsız etmiştir. Fethettikleri büyük toprakların gelirlerinin artık Şamlıların kontrolüne geçmesi kinlerinin daha da artmasına neden olmuştu. Iraklılar, eski güçlerini elde etmek ve Hz. Ali'ye olan muhabbetleri nedeniyle Emeviler aleyhine harekete geçmek istemişlerdir. Bunun için de Hz. Hüseyin'in liderliğine ihtiyaç duymuşlardır.⁵

Muâviye'nin ölümünden sonraki siyasi durumu tartışmak için şehrin ileri gelenlerinden Süleyman b. Surad'ın evinde bir araya gelen Kûfelilere göre Muâviye, ümmetin rızası olmadan iktidarı zorla ele geçirmiştir. Muâviye hayırlı kimseleri cezalandırarak ehil olmayan kişilerle işbirliği yapmıştır. Bu yüzden de Kûfeliler Yezîd'in halifeliğini kabul etmiyor, Kûfe valisi Numan b. Beşir'in arkasında namaz kılmamışlardır. Onlara göre İslam toplumunun bu durumdan kurtulması için bir lidere ihtiyaç vardır ve bu kişi ise Hz. Hüseyin'dir. Bu nedenle Mekke'de bulunan Hz. Hüseyin'e, Kûfe'ye gelmesi için davet mektupları göndermişlerdir. Bu davette Kûfelilerin daha önce Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'e zor durumlarında ihanet etmelerinin pişmanlığı da etkili olmuştur.

Hz. Ali ve Hz. Hasan'a zor durumlarında yaptıkları ihanetle sicilleri kabarık olan Kûfelilerin -bazı kaynaklara göre- bir heybe dolusu biat mektubuyla yaptıkları bu davete tetkik etmeden icabet etmek çok riskli bir iştir. Yakınlarıyla durumu istişare

⁴ Geniş bilgi için bkz: Mehmet Arslan ve Mehtap Erdoğan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009, s. 11-12.

⁵ Geniş bilgi için bkz: Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*. Ensar Yayınları, İstanbul 2020, s. 83-100.

eden Hz. Hüseyin, konunun iç yüzünü yerinde incelemek ve bunları kendisine rapor etmek üzere amcasının oğlu Müslim b. Âkil'i Kûfe'ye göndermiştir. Müslim, 5 Şevval 60'da (9 Temmuz 680) Kûfe'ye varmıştır. Kûfeliler Müslim'i bağrılarına basmış ona Hz Hüseyin adına biatler vermeye başlamışlardır. Müslim b. Âkil Hz. Ali taraftarlarının bu desteğini Hz. Hüseyin'e rapor ederek rahatlıkla Kûfe'ye gelebileceğini haber etmiştir. Müslim'in bu çalışmalarından rahatsız olan Beni Ümeyye taraftarları durumu Kûfe valisi Numan b. Beşir'e şikâyet etmişler ve bununla da yetinmeyerek olayı Yezîd'e haber vermişlerdir. Yezîd de valiyi görevden azlederek yerine Ubeydullah b. Ziyad'ı tayin etmiştir. Göreve yeni gelen valinin ilk icraatlarından biri Müslim'i katletmek olmuştur. Daha önce hep gücün ve menfaatin yanında yer alan Kûfeliler, Müslim'in katledilmesiyle Hz. Hüseyin'e olan desteklerini çekmişlerdir. Kûfelilerin ihanetinden haberdar olmayan Hz. Hüseyin Kûfe'ye doğru yola koyulmuştur. Yolda Müslim'in katledildiği haberini alan Hz. Hüseyin dönmek istediye de Müslim'in yakınlarının intikam almak istemelerinden dolayı çaresiz bir şekilde yoluna devam etmiştir. Beraberindekilerle Fırat nehri kenarında Nineva denilen yere doğru yaklaşmış; Gadiriyye veya Şufeyye denilen yerde konaklamak istediye de buna müsaade edilmemiştir. Çünkü verilen emir Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin su ve yiyecek temininde ve kendini savunmakta zorlanacağı bir yere sevk edilmesidir. Böylece Hz. Hüseyin ve beraberindekiler Kerbelâ denilen yere doğru hareket etmeye mecbur bırakılmıştır (2 Muharrem 61) [2 Ekim 620].⁶

2.4. Kerbelâ Olayı

Hz. Hüseyin ve Emevî ordu komutanı Ömer b. Sa'd ile gerek açık gerek gizli olarak yapılan görüşmelerde taraflar birbirlerinin teklifini kabul etmeyince savaş kaçınılmaz olmuştur. Artık saldırı vaktinin geldiğini düşünen Hz. Hüseyin, Ömer b. Sa'd'a haber göndererek 9 Muharrem Perşembe (9 Ekim Perşembe) gecesini yanındakilerle beraber ibadet ve mağfiretle geçirmek istediğini, bu yüzden ertesi sabaha kadar savaşı ertelemesini bildirmiştir. Gecenin ilerleyen saatlerinde beraberindekileri etrafına toplayan Hz. Hüseyin, onlara Kûfelilerin asıl amaçlarının kendisi olduğunu, isteyenlerin canını kurtarmak için buradan ayrılabilceğini ve ayrılanların da kınanmayacağını söylemiştir; fakat yanındakilerin tamamı ayrılmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine savunma amaçlı tedbirlerin alınmasına karar verilmiştir. 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) Cuma günü her iki taraf sabah namazını kılıp savaş pozisyonunu aldıktan sonra Hz. Hüseyin, Kûfelilere karşı uzun ve etkili bir konuşma yapmıştır. Hz. Hüseyin, kendileri tarafından Kûfe'ye davet edildiğini ve kendisine davet mektubu gönderenlerin isimlerini tek tek ifşa etmiştir. Daha önce de sözlerinde durmayan Kûfeliler bu mektupları yolladıklarını inkâr etmişlerdir. Bu arada kimsenin beklemediği bir olay yaşanmış; Hz. Hüseyin ve beraberindekileri Mekke-Kûfe yolu boyunca gözetlemek için görevlendirilen, onun geri dönme talebine engel olan ilk Irak birliği komutanı Hür b. Yezid, yanındaki otuz kişilik bir grupla birlikte Hz Hüseyin'in tarafına geçmiştir. Savaş Emevî ordu komutanı Ömer b. Sa'd'ın Hz. Hüseyin'in tarafına attığı okla başlamıştır. Hz. Hüseyin'e ve beraberindekilere kalabalık bir ordu

⁶ Geniş bilgi için bkz: Arslan ve Erdoğan, a.g.e. aynı yer.

tarafından yapılan saldırılara karşı koymak mümkün olmamıştır. Neticede Hz. Hüseyin'i korumaya çalışanlar birer birer şehit edilmiştir. Hz. Hüseyin de şehit edilmiş ve eşyaları yağmalanmıştır. Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin kesik başları vali Ubeydullah b. Ziyâd'a gönderilmiştir. İki gün sonra da ailesinden kalan kadın ve çocuklar Ömer b. Sa'd tarafından Kûfe'ye sevk edilmiştir. Başları kesilerek orada bırakılan şehit cenazeleri bölgede yaşayan Benî Esed kabilesine ait kişilerce Hâir denilen yere gömülmüştür.⁷

2.5. Türk Edebiyatında Kerbelâ

Hz. Hüseyin ve ailesinin Kerbelâ'da şehit edilmesi olayı, bütün Müslüman milletleri derinden etkilemiş ve "Maktel" veya "Maktel-i Hüseyin" adı verilen yeni bir nazım türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mersiye özelliği de taşıyan bu nazım türü Şii ve Sünni edebiyatlarında, Müslüman toplumların sosyal ve kültürel hayatlarında önemli bir yer işgal etmiştir.⁸

Hz. Hüseyin'le birlikte aile mensupları ve taraftarlarının 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevî Halifesi Yezîd'in kuvvetleri tarafından şehit edilmesine duyulan üzüntüyü dile getirmek ve bu vesileyle gönüllere Ehl-i Beyt sevgisini yerleştirmek için yazılan şiirlere "muharremiyye" denilmiştir. Türk edebiyatında muharremiyyelerin tam olarak ne zaman ortaya çıktıkları bilinmese de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Farsça kaleme aldığı Mesnevi'sindeki Kerbelâ mersiyesinde muharremiyye törenlerinde taşkınlık yapılmaması ile ilgili tavsiyelerine bakılırsa Türk edebiyatında bu manzumelerin XII. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlandığı söylenebilir.⁹

Türk edebiyatında Hz. Hüseyin ve ailesinin Kerbelâ'da şehit edilmesini anlatan manzum ve mensur eserler yazılmış, Kerbelâ Olayı önemli bir konu olarak yer almıştır. Pek çok şair tarafından "Vaka-ı Dil-sûz-ı Kerbelâ", "Haber-i Kerbelâ" diye anılan Kerbelâ, Hz. Hüseyin ve ailesinin şehit edildiği yerin adı olarak kalmamış; edebiyatımızda bir motif olarak yer almış, acı ve hüznün tema'sının ağırlıklı olarak işlendiği bir türün adı olmuştur. Kerbelâ Olayı, başta divan ve halk edebiyatı olmak üzere edebiyatımızda nazım, nazım-nesir karışık ve sadece nesir şeklinde yazılan eserlerde konu olarak işlenmiş; bunlar arasında aruzla yazılan kaside, gazel, murabba, mesnevi, terci-i bend, terkibi-i bend, muhammes, müseddes rubâî, tuyuğ önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca dinî- tasavvufî halk şiirinde hece ölçüsüyle yazılan ilahî nazım türünde de bu konu işlenmiştir.¹⁰

3. Kasabalı Nûrî

3.1. Hayatı

Kasabalı Dölekzâde ya da Dülekzâde Mehmet Nûrî olarak bilinen şairin asıl adı Mehmet Nûrî' dir. Akseki'nin Emiraşıklar köyünde 1868'de doğan şair, babası Mehmet Nûrî efendiyle birlikte eski adı Kasaba olan Turgutlu'ya gitmiştir. Henüz on yaşlarında iken ondaki zekâ ve kabiliyeti fark eden Turgutlu redif taburu zabiti

⁷ Geniş bilgi için bkz: Apak, a.g.e, aynı yer.

⁸ Bu bölüm için İdris Söylemez, "Edebiyatımızda Ehl-i Beyt Sevgisi Çerçevesinde Seyfullah Nizamoğlu Divanı", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 1, S. 1*, Lefkoşa 2015, s. 83-96."den yararlanılmıştır.

⁹ Geniş bilgi için bkz: Mustafa İsmet Uzun, "Kerbelâ Olayı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, C. 25, s. 274-275.

¹⁰ Daha geniş bilgi için bkz: Arslan ve Erdoğan, a.g.e. 50-52.

onun eğitimine destek olmuştur. Bu eğitimden sonra babası tarafından tutulan öğretmenlerce ilkokul seviyelerinde bir eğitime tabi tutulmuş, daha ileri bir eğitim görme imkânına kavuşamadığı için kendi imkânlarıyla kendini yetiştirmiştir. *İzmir Şairleri Antolojisi* (1934)'nde *Hüseyin Avni Ozan*'a göre Mehmet Nûrî; bir yıl reji kolcu başlığında, altı yıla yakın da aşar memurluğunda bulunduktan sonra kendini okuma ve yazmaya vermiştir. Ozan'a göre şair, bir iş için gittiği Konya'da neşrettiği bir şiirinden dolayı tutuklanarak uzun süre hapis yatmıştır. Bu olayın etkisinde kalıp kendini uzun süre okuma ve yazmaya verdiğinden 1914'te hastalanmış, iki yıl malulen yaşadktan sonra 1916'da vefat etmiştir. *Aydın Şairleri ve Müellifleri* (1944) yazarı *Kemal Özkaynak*'a göre şairin Emiraşıklar köyünde iken bir dervişe bağlanmış, hastalanıp akli dengesini kaybettiği için zaviyelerde çare aramıştır. Eserde şairin memleketine yakın olan Seydişehir'de 1920'de vefat ettiği bilgisinin yanında Turgutlu'da vefat edip orada gömüldüğüne dair bilgiler de yer almıştır.¹¹

3.2. Edebî Şahsiyeti

Hayatı ve edebî şahsiyeti bir bütünlük oluşturan Mehmet Nûrî Efendi, divan edebiyatının etkisini yitirdiği bir dönemde mütevazı bir kalem olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirlerinde istibdadın kötülüğü, hürriyetin güzelliklerinden bahseden Nûrî Efendi; döneminde görülen haksızlık, rüşvet, ayaklanma, ihanet ve aksaklıkları aruz ve hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde mizahi bir dille ve cesurca ifade etmiştir. Bu yönüyle şairin, döneminde ortaya çıkan toplumsal ve siyasal olaylara kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Bununla birlikte şiirlerinin en güçlü yönünü dinî-tasavvufi konularda yazmış olduğu destan ve mersiye türündeki şiirler oluşturmuştur. Bunlardan "Kerbelâ Mersiyesi" önemli bir yere sahiptir. Şair Eşref'ten de etkilenen Nûrî Efendi'nin dinî-tasavvufi şiirlerinin dışında aşk konulu şiirleri de bulunmaktadır.

3.3. Dil ve Üslup Özellikleri

Kasabalı Nûrî'nin şiirlerinin dil ve üslup özellikleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde yaşadığı dönemin şiir diline göre şairin açık ve sade bir dil kullanmadığı görülmektedir. İkili ve üçlü terkipleri sıklıkla kullanması, şairin klasik şiir diline yabancı olmadığını göstermektedir. Buna rağmen Kasabalı Nûrî'nin kullandığı Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar dini-tasavvufi konulara aşına olanlar tarafından kolaylıkla anlaşılabilir düzeydedir. Canlı ve hareketli bir üslubu olan şair deyimlerden, ayet ve hadislerden faydalanılmış; mecazlar, teşhisler intak ve teşbihlerle okuyucunun ilgisi çekilmeye çalışmıştır. Olay örgüsünün hâkim olduğu destanlarda ise Kur'an'da, peygamberler tarihinde ve İslam tarihinde anlatılanların bir bütünlük oluşturduğunu söylemek mümkündür. Şair, yerel ağızlardan kelimelere de yer verdiği manzumelerde aruz vezniyle yazdığı şiirlerin yanı sıra koşma ve semai gibi halk edebiyatı nazım biçimlerini de kullanmıştır. Bu şiirler deyim, ayet ve hadislerle desteklenerek etkili bir anlatım sergilenmiştir.

4. Kasabalı Nûrî'nin "Kerbelâ Destanı"nın Şahıslar Üzerinden Değerlendirilmesi

¹¹ Geniş bilgi için bkz: Kenan Erdoğan ve Mehmet Sait Çalka, *Kasabalı Nûrî Hayatı Sanatı ve Şiirleri*, Kriter Yayınları, İstanbul 2018, s. 31-46.

Manzumede Kerbelâ Olayı'na dâhil olan ve olayın içinde olmadığı hâlde kendisine yer verilen şahıslar dikkati çekmektedir. Bu şahıslardan İbn Mülcem ve İmâm Hasan fiili olarak Kerbelâ olayına katılmadıkları halde şair, konu bütünlüğünü ve sebep sonuç ilişkisi içinde olayın akışını sağlamak için yer vermiştir. Destanda adı geçen Müslim b. Akîl, çocukları Muhammed ve İbrahim, Muhtar es-Sekafî, Zeynelâbidîn ve Hz. Hüseyin zulme uğrayan; Ömer b. Sa'd, Ubeydullah b. Ziyâd, Yezîd b. Muâviye ise zulmeden olarak karşımıza çıkmaktadır. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin ve taraftarları ile Emevî ordu komutanı Ömer b. Sa'd ve emrindekiler arasında şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır. Adı geçen diğer bir şahıs Nu'mân b. Beşîr ise tarafsız kalmıştır.

4.1. İbn-i Mülcem

*Kerbelâ hâlini ey ehl-i edeb
Size birer birer arz eyleyim hep
İbn-i Mülcem olup fesâda sebep
Bakın ne belâlar çekdi hanedân (Destan, 4/2)*

Asıl adı Abdurrahman b. Amr b. Mülcem'dir. Aslen Kindelidir. Hayatının ilk dönemleri hakkındaki bilgiler yetersizdir. İbn Mülcem, Hz. Ömer zamanında Medine'ye gelmiştir. Mısır'ın fethine katılmış, Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin safında yer almış fakat Hakem Olayı'ndan sonra Haricîlerin¹² safına katılarak Hz. Ali'ye cephe almıştır. Hz. Ali ve Haricîler arasında yapılan Nehrevân Savaşı'nda canını kurtaran ve Mekke'ye giderek ümmetin içinde bulunduğu durumdan Hz. Ali, Amr b. Musa ve Muâviye'yi sorumlu tutan, bunların aynı gün öldürülmesi için yemin eden üç Haricîden biridir.

“Suikast planını yapmak için Kûfe'ye gelmiş, orada bulunan Kindeli akrabalarıyla bir araya gelerek Nehverân'da arkadaşlarını ve yakınlarını kaybeden ve intikam duygusuyla yaşayan Teymüm-Ribâb kabilesi mensuplarının yardımını almıştır. Bu kabileden yanına verilen iki işbirlikçi ile birlikte zehirli kılıcını kuşanarak Halife'nin sabah namazına gideceği evin yakınına pusu kurmuştur. Halife'nin evinden çıkmasıyla harekete geçen İbn Mülcem 'Hüküm ancak Allah'a aittir ey Ali, ne sana ne senin adamlarına!' diyerek Hz. Ali'yi başından yaralamıştır. Hz. Ali aldığı zehirli kılıcın darbesiyle olaydan iki gün sonra 26 Ocak 661 yılında hayatını kaybetmiştir. Katili İbn Mülcem ise Hz. Ali'nin vefatından sonra öldürülerek cesedi yakılmıştır” (Fığlalı, 1999: 220).

Yukardaki manzumenin bir bölümünde adı geçen İbn Mülcem'in fiili olarak Kerbelâ Olayı ile hiçbir ilgisi yoktur. İbn-i Mülcem'in ölüm tarihine göre Kerbelâ Olayı'ndan yaklaşık yirmi yıl önce vefat etmiştir. Şairin onu fitne ve fesadın başı olarak anması, bu kişinin Haricî ve Hz. Ali'nin katili olmasıdır. Şairin, olayın

¹² “Haricîlik, dinî ve siyâsî konularda aşırı görüşleri ve faaliyetleriyle tanınan ve İslam'ın ilk asrında ortaya çıkmış siyâsî bir firkadır.” Geniş bilgi için bkz: Halil İbrahim Bulut, “Dinî Şiddetin Fikri Arka Planı Olarak Haricilik ve Günümüze Yansımaları”, *Usûl*, S. 9, s. 41-54, 2009.

öncesinde yaşanan gelişmelerde İbn-i Mülcem gibi kişilerden bahsetmesinin sebebi, konu bütünlüğünü sağlamak istemesinden kaynaklanmaktadır.

4.2. İmâm Hasan

*İblis ile olarak her işde hem-ser
Ehl-i beyte kasd etdiler serâser
İmâm Hasan'a zehr içirdiler
Etmek için eski kinlerin beyân (Destan, 4/4)*

Hız. Ali ve Hız. Fâtıma'nın büyük oğlu, Hız. Muhammed'in torunu olan Hız. Hasan babasının şehit edilmesinden sonra halifelğe getirilmiştir. Fakat o, Müslüman kanı dökülmesin diye bu hakkından feragat ederek belirli şartlar altında halifelği Muâviye'ye bırakmıştır. Daha sonra ailesiyle Medine'ye giderek siyasetten uzak bir hayat sürmek istediye de kendisine Muâviye oğlu Yezîd ile evleneceği vaat edilerek kandırılan eşi Ca'de binti Eş'as b. Kays tarafından zehirlenerek 28 Safer 49 (7 Nisan 669) tarihinde vefat etmiştir. Hız. Hasan Ehl-i Beyt ve Âl-i Abâ'ya dâhil olmakla beraber kardeşi Hız. Hüseyin'le birlikte Hız. Muhammed'in soyunun günümüze kadar devamını sağlayan iki kişiden biridir.¹³

4.3. Müslim b. Akîl

*Gelince ol nâme vech-i cemîle
Çağırıp gösterdi Müslim Akîl'e
Dedi var mı yok mu bunda bir hîle
Kûfe'ye var anla bize yaz hemân (Destan, 4/8)*

*İmâm'ın bu emrin Müslim-i Akîl
Alıp kıldı hakkı kendine delîl
Veda'laşıp çıkdı ederek tehlîl
Vardı Medîne'ye gizlice ol cân (Destan, 4/9)*

Hız. Ali'nin ağabeyi Akîl'in oğlu, Hız. Hüseyin'in amca çocuğudur. Medine'de yaşayan Hız. Hüseyin, Yezîd b. Muâviye'nin halife olmasının akabinde yakınlarıyla beraber Mekke'ye geçmiş, burada kendisine biat ederek başlarına geçmesini isteyen Kûfelilerden destek mektupları almıştır. Hız. Hüseyin'in durumu araştırarak hareketin yöntemini ve örgütlenmesini sağlamak amacıyla Kûfe'ye gönderdiği kişi amcasının oğlu Müslim b. Akîl'dir. Hız. Hüseyin adına biat almaya başlayan Müslim, Hız. Ali taraftarlarından büyük destek görmüştür. Akîl, daha ilk günlerde 12.000 veya 18.000 kişiden biat alınca Hız. Hüseyin'e ortamın müsait olduğunu bildirmek amacıyla -ve Kûfe'ye gelmesi için- haberci yollamıştır. Kûfe valisi Nû'mân b. Beşîr, Müslim'in çalışmalarından haberdar olsa da ona karşı herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Bundan rahatsızlık duyan bazı Emevî yanlısı Kûfeli liderler durumu Yezîd'e bildirince vali görevinden azledilmiş, yerine Basra valisi Ubeydullah b. Ziyâd atanmıştır. Yeni valinin sert tedbirleri karşısında endişeye

¹³ Geniş bilgi için bkz: Ethem Ruhi Fığlalı, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 282-285.

kapılan Müslim, bulunduğu yerden ayrılarak Hani b. Urve'nin evine sığınmıştır. Entrika, rüşvet, tuzak ve tehditlerle Müslim'in Hânî'nin evinde olduğunu öğrenen vali, ondan Müslim'i teslim etmesini istemiş fakat ret cevabını alınca da onu tutuklayarak işkence etmiştir. Olayların aleyhine geliştiğini gören Müslim, kendisine biat eden 18.000 kişiyle valinin konağını kuşatmak istediye de etrafında sadece 4.000 kişi bulabilmiş, gecenin ilerleyen saatlerinde yalnız kalmıştır. Kûfe sokaklarında tek başına kalan Müslim, Kinde kabilesinden Tav'a adında yaşlı bir kadının evine sığınmak zorunda kalmış fakat kadının oğlu tarafından ihbar edilmiştir. İhbar sonucu vali güçlerince yakalanan Müslim, Ubeydullah'ın huzuruna çıkarılmış ve yaşanan yeni gelişmeleri Hz. Hüseyin'e bildirmeden öldürülmüş, cesedi sokağa atılmıştır (18 veya 9 Zilhicce 60/5 veya 6 10 Eylül 680). Kısa süre sonra Hânî b. Urve de katledilmiş, ikisinin de kesik başları Dımışk'ta bulunan Yezîd'e gönderilmiştir.¹⁴

Hz. Hüseyin'in, Kûfelilerin ona biat etmek için gönderdikleri davet mektuplarının hakikatini araştırmak için Müslim b. Akîl'i Kûfe'ye göndermesi, olaya temkinli yaklaştığını göstermektedir. Hz. Hüseyin'e daha önce Kûfe'ye gitmemesi için yapılan telkin ve uyarılarda Kûfelilerin güvenilmez, çıkarıcı, menfaatleri için siyasi gücün yanında oldukları bildirilmiştir. Özellikle bu hayati görev için Müslim'in seçilmesinde; aralarında güçlü akrabalık bağlarının olması, güvenilir bir insan olarak bilinmesi ve Hz. Hüseyin'in davasına tam olarak inanmış olması etkili olmuştur. Kerbelâ Destanı'nda Müslim'in Kûfe'ye gönderilmesi olayına yer verilmesi, konunun tarihsel gerçeklikle örtüşüğünü göstermektedir.

4.4. Müslim b. Akîl'in Çocukları (Muhammed ve İbrahim)

*O iki nev-zâdı ta 'zîz eyledi
Siz de hazırlanın benimle dedi
Biri Mehmed biri İbrahim idi
Nûr idi yüzleri misâl-i gılmân (Destan, 4/13)*

*Üç gün sonra Hâris adlı bir Yezîd
Bulup ma 'sûmları eyledi şehîd
Hâlik-ı kâ'inât etmesin ba'îd
La 'netinden kavm-i Yezîd'i bir ân (Destan, 4/20)*

Arapça, Farsça ve Türkçe Maktel-i Hüseyin'lerde Müslim b. Akîl'in iki oğlunun şehadeti hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Çocukların nasıl şehit edildikleriyle ilgili Taberî ve Şeyh Sadûk tarafından nakledilen rivayetlerde isimleri anılmamaktadır; Harizmî tarafından yapılan nakillerde çocukların adlarının Muhammed ve İbrahim olduğu belirtilmektedir. Bu nakillerde çocukların Müslim'e değil Cafer-i Sadık'a ait olduğu ve İbn Ziyâd'ın çadırından kaçtıkları bildirilmektedir. Şeyh Sadûk'un el-Emali'sinde naklettiği rivayete göre Muhammed ve İbrahim, Hz. Hüseyin'in şehadetinden sonra Kerbelâ'da esir alınmışlardır. Buna göre çocukların Kerbelâ'ya Hz. Hüseyin'le birlikte geldikleri sonucuna ulaşılmaktadır, ancak çocukların Kûfe'ye kadar nasıl geldikleri ve esaretten nasıl kurtuldukları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Muhammed ile İbrahim'in Kûfe'ye babaları Müslim b. Akîl'le beraber geldiklerini belirten

¹⁴ Daha geniş bilgi için bkz: İsmail Yiğit, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 91-92.

kaynaklar bulunmasına rağmen tarihi kaynaklarda Müslim'in yanına çocuklarını aldığına dair bir bilgi yer almamaktadır. Taberî'nin naklettiği rivayetlere göre Kûfe'ye getirilen esirler arasında Müslim'in oğulları Muhammed ile İbrahim, Tay kabilesinden bir adama sığınmışlar; adam da ödül almak için çocukları öldürüp başlarını İbn Ziyâd'a götürmüştür. İbn Ziyâd ise adamın yaptığı bu zulme karşılık boynunun vurulması ve evinin yakılması emrini vermiştir.¹⁵

Müslim b. Akîl'in iki oğlunun anıldığı manzumenin bu bölümünde yaşanmış olan hadise, tarihî gerçekliğe uygun bir şekilde edebî bir dil ve duygusal bir üslupla anlatılır. Şair; çocukları cennette bıyıkları yeni terlemiş, günahsız, körpecik gençlere benzeter; babaları tarafından hürmet ve muhabbetle sevildiklerini belirtir. Bu cennet yüzlü masum çocukları katleden kişiyi nefretle anan şair, Yezîd'in kavmine de lanet okuyarak beddua eder.

4.5. Muhtâr (Muhtâr es-Sekafî)

*İki oğlu ile ol 'âlî-himem
Kat'-ı menzil ederlerdi demâdem
Kûfe diyârına vardıkları dem
Muhtârın evinde oldular mihmân* (Destan, 4/14)

Şairin, Müslim b. Akîl'in Kûfe'ye gelince kendisine misafir olduğunu söylediği kişi, Muhtar b. Ebî Ubeyde'dir. Babası Ebû Ubeyd es-Sekafî, komuta ettiği Köprü Muharebesi'nde şehit olunca onu Hz. Ali yanlısı amcası büyötmüştür. Muhtar'ın kendisi de Hz. Ali taraftarıdır. Emevîlerin kuruluş yıllarında siyasetten uzak duran Muhtar, 671 yılında Hz. Ali taraftarlarında Hucr b. Adî aleyhine şahitlik yapmadığı için hapsedilmiştir. Hz. Hüseyin adına biat almak ve hareketi organize etmek amacıyla Kûfe'ye giden Müslim b. Akîl'in vali Ubeydullah b. Ziyâd tarafından öldürülmesine tepki gösterdiği için tekrar hapse atılmış, ancak her ikisinde de eniştesi Abdullah b. Ömer tarafından kurtarılmıştır.

Müslim b. Akîl'in Kûfe'ye vardığında evinde kaldığı kişinin Muhtâr olduğuna dair rivayetler İslam tarihî kaynaklarıyla da örtüşmektedir. Fakat Müslim'in yanına iki oğlunu alarak yola çıktığı bilgisi tarihi kaynaklarda yer almamaktadır.

4.6. Nu'mân b. Beşîr

*Ol zaman Kûfe'de Nu'mân-ı Beşîr
Etmış idi halkı kendine teshîr
Müslimin sûret-i hâlin bâ-tahrîr
Sür'atle Yezîd'e eyledi i'lân* (Destan, 4/16)

Manzumedede adı geçen Nu'mân b. Beşîr, Müslim b. Akîl Kûfe'ye geldiğinde valilik makamında oturmaktadır. Nu'mân b. Beşîr, Müslim'in çalışmalarından haberdar olmuş, fakat yumuşak huylu ve barışsever olduğu için Müslim'i ve

¹⁵ Daha geniş bilgi için bkz: Ertuğrul Ertekin, "Müslim b. Akîl'in İki Oğlunun Şehadeti", *Kible Dergisi*, İstanbul 2014, S. 35, s. 11-30.

destekçilerini cezalandırmak yerine bir hutbe vererek uyarmış; halifeye verdikleri biatten dönmemeleri gerektiğini hatırlatmıştır. Valinin tedbirlerini yetersiz gören bir grup Emevî yanlısı Benî Ümeyye taraftarı valiyi Yezîd'e şikâyet etmişler, meseleyi daha ciddi bir şekilde ele alacak bir valinin atanmasının daha doğru olacağını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Yezîd valiyi görevden alarak yerine Ubeydullah b. Ziyâd'ı atamıştır.

Mehmet Nûrî Efendi'nin, Müslim'in çalışmalarını Yezîd'e Nu'mân b. Beşîr'in bildirdiğini dile getirmesi tarihî gerçeklerle örtüşmemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi Nu'mân, Müslim'in çalışmalarından haberdar olduğu hâlde kendisinden beklenen sert önlemleri almada yetersiz kaldığı için görevden azledilmiştir. İslam tarihi kaynaklarına göre onu Yezîd'e bildiren kişiler, çalışmalarından rahatsız olan bir grup Emevî yanlısı benî Ümeyye taraftarlarıdır.

4.6. Ömer b. Sa'd

*Ömer bin Sa'd ile 'Ammâr bin Velîd
Toplanıp başına binlerce pelîd
Müslim'i Kûfe'de kıldılar şehid
Çiğer-pâreleri oldu perişân* (Destan, 4/18)

Şairin "Ömer bin Sa'd" diye andığı kişinin babası cennetle müjdelenen Sa'd b. Ebî Vakkas'tır. Hz. Hüseyin, Kerbelâ'da kuşatma altında olduğu sırada Sa'd, Emevî ordusunda üst düzeyde bir subay olarak Kûfe'de bulunmaktadır. Sa'd, Deylemlilerin isyanını bastırmak için Rey şehrine vali olarak atanmıştır. Sa'd, dört bin kişilik ordusuyla yola çıkmak üzereyken Hz. Hüseyin meselesi ortaya çıkmış, İbn Ziyâd da Rey valisi olarak kendisine bu meseleyi halletmesini şart koşturmuştur. Sa'd başta bu göreve karşı çıksa da mal ve makam düşkünlüğü onu Hz. Hüseyin'le karşı karşıya getirmiştir.

Şairin manzumede Müslim b. Akîl'i şehid edenler arasında gösterdiği Ömer b. Sa'd'ın olaylara dahli İslam tarihi kaynaklarıyla da örtüşmektedir. Müslim b. Akîl yakalandığında onu yalnız bırakan Kûfelilerin Hz. Hüseyin'e ihanet ettiğini söylemiştir. Bu yüzden Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gelmemesi için haber gönderilmesini rica ettiği, hatta yalvardığı kişi yine Ömer b. Sa'd'dır. Bu durum karşısında şairin üslubu daha da sertleşmiş ve Yezîd taraftarlarının alçak, rezil kimseler olduğunu söylemiştir.

4.7. İbn-i Ziyâd (Ubeydullâh b. Ziyâd)

*Nush edip tâbi'i İbn-i Ziyâd'a
Dedi bâ'is olman siz bu fesâda
İblîs'e uyup da dâr-ı dünyâda
Uhrâda yeriniz olmasın nîrân* (Destan, 4/25)

*Ubeydullâh Ziyâd olarak pür-kîn
Nâmeler gönderip dedi yâ Hüseyin
Yezîd'dir bu gün şâh-ı mü'minîn
Bî'at et ki gamdan olasın âsân* (Destan, 4/26)

Ubeydullâh bin Ziyâd; Ziyâd b. Ebîh ve Fars asıllı eşi Mercâne'den 28 (648)'de Basra'da dünyaya gelmiştir. Ubeydullah'ın çocukluk ve gençlik yılları babasının valilik yaptığı Basra ve Kûfe'de geçmiştir. Babasının ölümü üzerine Dımeşk'a gitmiş ve aynı yıl Muâviye tarafından Horasan valiliğine, ardından kazanmış olduğu önemli zaferler ve yaptığı fetihlerden dolayı Basra valiliğine tayin edilmiştir. Ubeydullah; valilik görevindeyken Müslim b. Akîl'in Kûfelilerden gelen biat mektuplarının durumunu araştırması ve Hz. Hüseyin'in Medine'den Mekke'ye oradan da Kûfe'ye doğru ilerlemesiyle meydana gelen Kerbelâ Olayı'ndaki rolüyle dikkati çekmektedir. Müslim'in çalışmalarına karşı gerekli önlemleri almamakla suçlanan Kûfe valisi Nu'mân b. Beşir, Yezîd tarafından görevden azledilmiş yerine Basra valiliğinin yanında Kûfe valiliğine Ubeydullah b. Ziyâd getirilmiştir. Göreve gelir gelmez Müslim'in çalışmalarından haberdar olan yeni vali camide bir hutbe vererek Hz. Ali taraftarlarını tehdit etmiş ve sert tedbirlere başvurmuştur. Akabinde Müslim'i evinde saklayan Hâni b. Urve'yi huzuruna çağırarak onu teslim etmesini istemiş, ret cevabını alınca da ona işkenceler ederek tutuklamıştır. Bir ihbar sonucu Müslim'i ele geçiren vali, onu katletmiş ardında da Hâni b. Urve'yi de öldürtmüştür. Hz. Hüseyin; Ömer b. Sa'd'ın "geldiği yere geri dönmek, Dımeşk'a gidip Yezîd'le bizzat görüşmek veya Sugûr bölgesine gidip cihat hareketlerine katılmak" gibi teklifleri kabul etmek istemiş, yanında bulunan Şemir'in tesiri ve kışkırtmalarıyla bu teklifleri reddetmiştir. Onu Yezîd'e biate zorlayarak Kerbelâ faciasının yaşanmasına neden olan kişi Ubeydullah b. Ziyâd'dır. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in isteklerini yerine getirmediği ve son anda Yezîd'i haberdar etmediği için Kerbelâ Olayı'nın en büyük sorumlusu kabul edilmiş, bu yüzden de kendisine lanet okunmuştur.¹⁶

Mehmet Nûri Efendi'nin Ubeydullah b. Ziyâd'ı "pür-kîn" olarak tanıtmayı, müminlerin emiri olarak Halife Yezîd'i anması ve Hz. Hüseyin'i özellikle biat vermeye zorlaması olayın tarihsel süreciyle de paralellik gösterir. Zira Hz. Hüseyin sulh için çeşitli teklifler sunmasına rağmen Ubeydullah bunları kabul etmemiş, onu biat ile ölüm arasında bir tercihe zorlamıştır. Ubeydullah'ın kindar ve zalimliğine gelince bu konuda onun öldürmek için yapmış olduğu acımasız eylemlere bakmak gerekmektedir. Ubeydullâh, Kûfe'ye hareket etmeden önce Hz. Hüseyin'in Basra'ya gönderdiği azatlı kölesi Selman'ı ve yola çıktığını Kûfelilere bildirmesi için gönderdiği Kays b. Müshir'i de yakalayarak sarayın kulesinden aşağı atmak suretiyle öldürmüştür. Kûfelilerle temas kurarak olan biteni haber vermek için görevlendirilen Hz. Hüseyin'in sütkardeşi Abdullah'ı, Müslim b. Akîl'i, Hâni b. Urve'yi acımasızca katleden ve Hz. Hüseyin'in şehit edildikten sonra elbiselerini çıkararak cansız bedenini bir atlı gruba çiğneten de yine Ubeydullah'tır.

Ubeydullâh'ın kişiliği üzerine verilen rivayetlere bakıldığında, esirleri ve cezalandırdığı kişileri sarayın kulesinden attığına, insanları diri diri toprağa gömdüğüne dair rivayetler bulunmaktadır. Ubeydullah'ın, huzurunda kadınların işkencelerle öldürülmesini zevkle izleyen bir yönetici olduğuna dair bilgiler de bulunmaktadır.

4.8. Yezîd (Yezîd b. Muâviye)

Yezîd 'inâdından geçmedi gitdi

¹⁶ Geniş bilgi için bkz: Uzun, a.g.m. s. 274.275.

*Harb ise gittikçe teşeddüd etdi
Hây hây öyle kim bir hâle yetdi
Rûz-ı kıyâmetten oldu bir nişân (Destan, 4/30)*

Yezîd, Muâviye'nin Yemen asıllı eşi Meysûn binti Bahdel'den olan oğludur. 648 yılında Dımişk'ta doğmuştur. Muâviye onu bedevî hayat şartlarına göre eğitilmesi için annesiyle beraber Kelb kabilesinin yaşadığı Tedmür yakınındaki çöle yollamıştır. Yezid, çöl ortamında ata binmede ve silah kullanmada kendini geliştirmiş, fasih Arapçayı öğrenmiş, içki ve eğlence dünyasını tanımıştır. Yarış atları ve av köpekleri edinmiş, şiiirle uğraşmıştır. "Muâviye, oğlu Yezîd'in Dımişk'a gelmesinden sonra da eğitimiyle yakından ilgilenmiş, onun için özel hocalar tutmuştur. Fakat Yezîd'in çöl ortamlarında edindiği içki, eğlence ve oyun gibi kötü alışkanlıkları burada sürdürmesi halk tarafından yadırganmasına ve eleştirilmesine neden olmuştur" (Kılıç, 2013: 514). Muâviye'nin oğlunun eğitilmesiyle yakından ilgilenmesinin nedeni ileride onu yerine veliaht olarak bırakmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Muâviye, hilafet meselesi yüzünden Müslümanlar arasında yeni bir savaşın yaşanmasının önüne geçmeyi gerekçe göstererek henüz hayattayken oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmenin yollarını aramıştır.

Muâviye vefat edince halife olarak biat almaya başlayan Yezîd, -Medine dışında- bütün şehirlerden biat alma işlemlerini tamamlamıştır. Veliiaht olmasına karşı çıkan Medineli grubun halifelğine de karşı çıkacaklarından endişe eden Yezîd, babasının ölümü duyulmadan kendisine muhalif grubun biadını almak istediye de bunda başarılı olamamıştır. Bu muhalif grubun üyelerinden biri olan Hz. Hüseyin bir gece gizlice yakınlarıyla beraber Mekke'ye geçmiş, orada başlarına geçmesi için Küfelilerden davet mektupları almıştır. Yola koyulan Hz. Hüseyin ve beraberindekiler Yezîd'in emriyle Kerbelâ'da kuşatılmış, Yezîd'e biat etmeleri istenmiş, bu istek yerine getirilmediği için 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680)'de 72 iki kişiyle beraber katledilmiştir. Kerbelâ, Harre Vakaları ve Mekke'nin kuşatılması olaylarının sorumlusu olan Yezîd, Müslümanlar tarafından nefret edilen biri hâline gelmiştir.

Yezîd'in kendisine getirilen Hz. Hüseyin'in kesik başını gördüğünde bu duruma çok üzüldüğü rivayet edilir. Fakat olaylarda dahil bulunan Ubeydullah b. Ziyâd, katillerin başı Şemir ve yakın çevreleri hakkında hiçbir işlem yapmamış, aksine buldukları görevlerine devam etmelerine izin vermiştir. Üç yıl altı ay halifelik yapan Yezîd, 10 Kasım 683'te Dımişk yakınlarındaki Huvvârîn'de ölmüştür.

4.9. Zeynelâbidîn

*Zevcât ile birlik İmâm-ı güzîn
Kalmışdı yalnız Zeynelâbidîn
Bindirdiler develere her birin
Dîdeleri giryân ciğeri püryân (Destan, 4/41)*

Zeynelâbidîn'in, doğum tarihi hakkında farklı rivayetler bulunsa da 38 (659) yılında Medine'de doğduğu kabul edilir. Babası Hz. Hüseyin, annesi ise Hz. Ömer döneminde İran'dan Medine'ye getirilen "Sülâfe, Gazâle ve Selâme" adlarıyla bilinen Sasanî Hükümdarı III. Yezdicerd'in kızı Şehrbânû'dur. Kerbelâ'da Hz.

Hüseyin'in şehit edilen büyük oğlu Ali el-Ekber ile karıştırılmaması için "Ali el-Asgar" adıyla da bilinir. "Ebû Muhammed" ve "Ebu'l-Hüseyin" künyeleriyle anılmakla birlikte daha çok "Zeynelâbidîn" lakabıyla şöhret bulmuştur. Kerbelâ Olayı'na hasta olduğu için fiili olarak katılamamıştır. Şemir b. Zülcevşen tarafından hasta yatağında öldürülmek istendiyse de Emevî ordu komutanı Ömer b. Sa'd engel olmuştur. Böylece Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da sağ olarak kurtulan tek oğlu Zeynelâbidîn olmuştur. Kûfe valisi Ubeydullâh b. Ziyâd tarafından Kerbelâ'da sağ kalan diğer Ehl-i Beyt mensuplarıyla beraber Zeynelâbidîn de Dımışk'ta bulunan Yezîd'e gönderilmiştir.¹⁷

Manzumenin devamında Zeynelâbidîn'in Kerbelâ olayında sağ kalan diğer Ehl-i Beyt mensuplarıyla Kûfe'ye, oradan da Şam'a gönderilmesi duygu yüklü ifadelerle anlatılmıştır. Destandaki bu kurgusal gerçeklik tarihsel gerçeklikle de örtüşmektedir. Kaynaklar, Yezîd'in kendisine gönderilen Ehl-i Beyt mensuplarına ve Zeynelâbidîn'e iyi davrandığını, isterlerse yanında kalabileceğini teklif ettiğini fakat Zeynelâbidîn'in Medine'ye gitmek istediğini bildirmektedir.

3.4.10. İmâm Hüseyin (Hz. Hüseyin)

*Zehirle solunca ol nûr-ı kudret
İmâm-ı Hüseyin'i yakdı bu firkat
Yesrib'den Mekke'ye eyledi hicret
Ehl-i beyti ile berâber hemân (Destan, 4/5)*

*Nush edip tâbi 'i İbn-i Ziyâd'a
Dedi bâ'is olman siz bu fesâda
İblîs'e uyub da dâr-ı dünyâda
Uhrâda yeriniz olmasın nîrân*

*Ubeydullâh Ziyâd olarak pür-kîn
Nâmeler gönderip dedi Yâ Hüseyin
Yezîd'dir bu gün şâh-ı mü'minîn
Bî'at et ki gamdan olasın âsân (Destan, 4/25-26)*

Hz. Hüseyin; Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin küçük oğlu, Hz. Muhammed'in "Şehit" lakabıyla anılan torunudur. 5 Şaban 4 (10 Ocak 626) tarihinde Medine'de doğmuş, küçük yaşta dedesi Hz. Muhammed'in gönlünde sevgi, merhamet ve hüzün duygularına vesile olmuştur. Doğumundan yedi gün sonra Hz. Muhammed âdet olduğu üzere adına akika kurbanı kesip sünnet ettirmiş, saçını kestirerek ağırlığınca sadaka verdimiş ve bizzat kulağına ezan okuyarak ona Hüseyin adını vermiştir.¹⁸ İlk iki halife döneminde meydana gelen olaylarda yer almayan Hz. Hüseyin, Hz. Osman zamanında Horasan'a yapılan sefere ağabeyi Hz. Hasan ile birlikte katılmıştır. İsyancıların Hz. Osman'ın evini kuşatmalarına karşı Hz. Ali tarafından verilen ağabeyiyle beraber halifeyi koruma ve evine su taşıma görevini yerine

¹⁷ Geniş bilgi için bkz: Ünal Kılıç, "Yezîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, Cilt 43, s. 513-514.

¹⁸ Geniş bilgi için bkz: Mustafa Âsım Köksal, *İslam Tarihi Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 6-11.

getirmiştir. Hz. Ali'nin halifeliği döneminde babasının yapmış olduğu bütün seferlere katılmış, onun ölümünden sonra da ağabeyine itaatte kusur etmemiştir. Ağabeyinin hilafet makamını Muâviye'ye devretmesi kararına karşı çıksa da itirazı reddedilince bundan vazgeçmiş ve Medine'ye dönmüştür. Hz. Hasan'ın vefatından I. Yezîd'in hilafet makamına gelişine kadar bütün kışkırtmalara karşın Muâviye aleyhine herhangi bir faaliyette bulunmamış, bütün zamanını ibadetle geçirmiştir. Muâviye'nin 56 (676) yılında oğlu Yezîd'e biat edilmesini istemesi pek çok Müslüman gibi Hz. Hüseyin'i de rahatsız etmiş, ona olan olumlu tavrın değişmesine neden olmuştur. Hz. Hüseyin'in Müslümanlarca fâsık ve Allah'a karşı gelen biri olarak bilinen Yezîd'e biat etmeye zorlanması onu Kerbelâ sürecine sürüklemiştir.

Sonuç

Divanında dini-tasavvufî konularda yazmış olduğu destan ve mersiyeleriyle dikkati çeken Kasabalı Nûrî, Kerbelâ Olayı'nı koşma, gazel ve tercî-i bend gibi nazım şekilleriyle anlattığı görülmektedir.

Kerbelâ Olayı, Müslüman milletlerin edebiyatlarında işlenen ortak bir konu olmuştur. Konu, "Ehl-i Beyt" terimiyle birlikte anlatıldığından İslamiyet öncesi Cahiliye dönemde karşıladığı anlam ile İslam tarihi içinde farklı anlamları irdelenmiştir. Terimin daha iyi anlaşılması için Kur'an-ı Kerim'deki Ehl-i Beyt kavramının geçtiği sure ve ayetlerden, hadis yoluyla yapılan nakillerden de faydalanılmıştır.

Türk edebiyatında önemli bir yeri olan Kerbelâ Olayı'nın daha iyi anlaşılması için metnin bağlamına dikkat çekilmiş; olayın öncesinde meydana gelen hadiseler kronolojik olarak verilerek konu bir bütün hâlinde değerlendirilmiştir.

Manzumede olayın yaşanmasında dahli olan veya olmayan kişiler arasında şair tarafından bağlantılar kurulduğu, kahramanların tarihsel kişilikleriyle harmanlandığı görülmüştür. Yaşanmış bir hadisede adı geçen şahsiyetlerin tarihî gerçekliğe uygun olduğu, şairin bunu edebi bir dil ve lirik bir üslupla anlatmaya çalıştığı görülmüştür. Bu çalışmada kişilerin olaylara etkileri, bunların olumlu veya olumsuz rolleri üzerinde durulmuş; kurgu ile tarihsel gerçeklik ilgisi araştırılmış ve şahıslar üzerinden Kerbelâ olayının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Kaynakça

- Algül, Hüseyin (2010). "Hz. Hüseyin'in Maruz Kaldığı Faciada Yezîd'in Sorumluluğu", *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, Asitan Yayıncılık, Sivas.
- Apak, Âdem (2015). *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Mehmet; Erdoğan, Mehtap (2009). *Kerbelâ Mersiyeleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Çal, Fatih; Kılıç, Yavuz (2019). "Kasabalı Nûrî Hayatı Sanatı ve Şiirleri", *Journal of Turkish Language and Literature (Litera Turca)*, Yıl 5, Sayı 1, Bayburt, s. 98-111.
- Demir, Ahmet İshak (2010). "Cem Dergisi'nin Bakış Açısıyla Kerbelâ", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 29, Samsun, s.179-224.

- Erdoğan, Kenan; Çalka, Mehmet Sait (2018). *Kasabalı Nûrî Hayatı Sanatı ve Şiirleri*, Kriter Yayınları, İstanbul.
- Ertekin, Ertuğrul (2014). "Müslim b. Akîl'in İki Oğlunun Şehadeti", *Kible Dergisi*, Sayı 35, İstanbul, s. 11-30.
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1997). "Hasan" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. /<https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan>(e.t. 26.11.2020)
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1998). "Hüseyin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. <https://islamansiklopedisi.org.tr/huseyin#1>(e.t. 06.12.2020)
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1999). "İbn Mülcem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-mulcem>(e.t. 25.11.2020)
- Kılavuz, Ahmet Saim (2013). "Zeynelâbidîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeynelabidin>(e.t. 04.12.2020)
- Kılıç, Ünal (2013). "Yezîd I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. / <https://islamansiklopedisi.org.tr/yezid-i>(e.t. 03.12.2020)
- Köksal, Mustafa Âsım (1984). *İslam Tarihi Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Namlı, Abdullah (2019). "Yezîd'e Lanet Edilmesi Meselesi", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bingöl, S.14, s. 7-21.
- Ozan, Hüseyin Avni (1934). *İzmir Şairleri Antolojisi*, İzmir Halkevi Yayınları, İzmir.
- Öz, Mustafa (1994). "Ehl-i Beyt", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. / <https://islamansiklopedisi.org.tr/ehl-i-beyt>(e.t. 01.12.2020)
- Öz, Mustafa (2002). "Kerbelâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara <https://islamansiklopedisi.org.tr/kerbela#1>(e.t. 02.12.2020)
- Özkaynak, Kemal (1944). *Aydın Şairleri ve Müellifleri*, Aydın Halkevi Neşriyatı, Aydın.
- Sarıkaya, Meliha (2007). "Türk-İslam Edebiyatında Ehl-i Beyt ve Muâdili Kavramları Şiire Taşıma Geleneği", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 32, s. 89-126.
- Söylemez, İdris (2015). "Edebiyatımızda Ehl-i Beyt Sevgisi Çerçevesinde Seyfullah Nizamoğlu Divanı", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, s. 83-96.
- Uzun, Mustafa İsmet (2002). "Kerbelâ Olayı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

[/https://islamansiklopedisi.org.tr/kerbela#3-turk-edebiyatinda-kerbela](https://islamansiklopedisi.org.tr/kerbela#3-turk-edebiyatinda-kerbela) (e.t. 01.01.2021)

Yiğit, İsmail (2006). "Müslim b. Âkil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
[/https://islamansiklopedisi.org.tr/muslim-b-akil](https://islamansiklopedisi.org.tr/muslim-b-akil)(e.t. 27.11.2020)